

Інна ХАРЧЕНКО,

orcid.org/0000-0001-8190-4607

доктор педагогічних наук,

професор кафедри державно-правових дисциплін та українознавства

Сумського національного аграрного університету

(Суми, Україна) *kharchenko-inna@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Статтю присвячено формуванню навичок академічного письма майбутніх фахівців нефілологічного профілю в умовах інформаційно-освітнього середовища. У статті підкреслюється важливість розвитку академічної грамотності як найважливішого елемента академічної комунікації та дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. Інформаційно-освітнє середовище розуміється авторами як поєднання новітніх інформаційних технологій та сучасних педагогічних здобутків, що повинно призвести до максимального ефекту відносно освітнього процесу.

У статті розглянуто лексичні, граматичні та стилістичні особливості академічного письма, різні жанри академічної письмової комунікації та основні вимоги до написання академічних анотацій. Особлива увага в статті приділяється ознайомленню студентів із сучасними правилами наукової письмової комунікації, які необхідно враховувати під час написання академічних текстів в умовах інформаційно-освітнього середовища.

Здобувачам вищої освіти пропонується проаналізувати принципи побудови академічного тексту на прикладах наукових робіт і включити їх у власну систему побудови писемного мовлення. Приклади лексичного змісту та типових синтаксичних структур на основі академічних текстів демонструються з метою створення основи для побудови власних наукових текстів. У процесі написання робіт студентам пропонуються вправи, спрямовані на формування навичок побудови речень та вдосконалення лексичних і граматичних навичок. Під час навчання написання анотації аналізуються основні її ознаки, вимоги до анотації, структура та лексичні засоби, що використовуються як ключові слова. Водночас, інформаційно-освітнє середовище має створити умови для ефективного навчання здобувачів освіти академічному письму під час воєнного стану.

Автор статті стверджує, що розвиток навичок академічного письма відстежується як на заняттях, так і в результаті участі студентів у наукових конференціях шляхом представлення свого дослідницького матеріалу.

Ключові слова: академічне письмо, дослідницька діяльність, інформаційно-освітнє середовище, наукова комунікація, наукові тексти.

Inna KHARCHENKO,

orcid.org/0000-0001-8190-4607

Dr. hab.in Pedagogics,

Professor at the Department of State Law Disciplines and Ukrainian Studies

Sumy National Agrarian University

(Sumy, Ukraine) *kharchenko-inna@ukr.net*

FORMATION OF ACADEMIC WRITING SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS OF NON-PHILOLOGICAL PROFILE IN THE CONDITIONS OF INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article is devoted to the formation of academic writing skills of future non-philological specialists in the conditions of information and educational environment. The article emphasizes the importance of developing academic literacy as an essential element of academic communication and research activities of higher education students. The authors understand the information and educational environment as a combination of the latest information technologies and modern pedagogical achievements, which should lead to the maximum effect on the educational process.

The article deals with lexical, grammatical and stylistic features of academic writing, different genres of academic written communication and basic requirements for writing academic annotations. The article pays special attention to familiarizing students with the modern rules of scientific written communication that should be taken into account when writing academic texts in the context of the information and educational environment.

The students are offered to analyze the principles of academic text construction on the examples of scientific papers and incorporate them into their own system of written communication. Examples of lexical content and typical syntactic

structures based on academic texts are demonstrated to create a basis for building their own scientific texts. In the process of writing, students are offered exercises aimed at developing sentence construction skills and improving lexical and grammatical skills. When teaching how to write an abstract, the main features of an abstract, the requirements for an abstract, the structure and lexical means used as keywords are analyzed.

The author of the article argue that the development of academic writing skills is monitored both in the classroom and as a result of students' participation in scientific conferences by presenting their research material.

Key words: academic writing, research activity, information and educational environment, scientific communication, scientific texts.

Постановка проблеми. Формування компетенцій у дослідницькій діяльності здобувачів вищої освіти є необхідною умовою для розвитку сучасного фахівця. Активна дослідницька діяльність у закладах вищої освіти сприяє прояву наукового інтересу та вдосконаленню академічної комунікації для представлення результатів досліджень.

З огляду на те, що Україна знаходиться у воєнному стані та заняття часто проводяться дистанційно, важливу роль у навчанні відіграє інформаційно-освітнє середовище, яке розуміється як поєднання новітніх інформаційних технологій та сучасних педагогічних здобутків, що повинно призвести до максимального ефекту відносно освітнього процесу.

Відповідно до стандартів Закону України «Про вищу освіту» система внутрішнього забезпечення якості освіти передбачає здійснення певних процедур і заходів, які тісно пов'язані саме із використанням інформаційно-освітнього середовища: «... – забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; – забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; – забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти» (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

У цьому контексті особливо важливу роль відіграє інформаційно-освітнє середовище під час навчання академічному письму. З одного боку, правильна організація ІОС у закладах вищої освіти дозволяє спростити процес навчання в умовах воєнного стану, коли студенти не можуть перебувати в освітньому закладі, проте мають можливість користуватися навчальним матеріалом, надсилати роботи на перевірку тощо, а з іншого, – оприлюднення результатів своєї роботи на відкритих платформах ІОС унеможливує появи плагіату.

Аналіз останніх досліджень. Навчання академічному письму цікавить науковців у різноманітних аспектах. У першу чергу значна увага приді-

ляється академічній доброчесності (Академічна доброчесність..., 2017; Бойченко, 2014; Харитонова, 2014; Хоружий, 2012). Неординарний підхід до висвітлення наукового стилю представлено у монографії П. Селігей (2016). Міждисциплінарний підхід до формування академічної комунікативної компетенції у студентів нефілологічних спеціальностей в університетах США розглянуто у роботі М. Козолуп (2014). Зі свого боку, О. Суховірський (2011) досліджує використання засобів мережі інтернет в процесі пошуку інформації для студентських наукових досліджень з педагогіки.

Як засвідчує аналіз останніх публікацій з досліджуваної проблеми, питання формування навичок академічного письма майбутніх фахівців нефілологічного профілю в умовах інформаційно-освітнього середовища потребує подальших розвідок.

Мета роботи – розглянути проблеми навчання академічного письма студентів нефілологічних спеціальностей в умовах інформаційно-освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Академічне письмо є одним із найважливіших елементів дослідницької діяльності для здобувачів вищої освіти та дослідників-початківців у сучасних університетах. Академічне письмо – це продукування текстів наукової комунікації, що вимагаються міжнародною спільнотою та є одним із критеріїв, що визначають успішність академічної кар'єри майбутнього фахівця (Тітов, 2014). Слід зазначити, що формування академічної грамотності є слабкою ланкою в розвитку комунікативної компетенції в немовних закладах вищої освіти, у тому числі через малу кількість годин, відведених на розвиток цієї навички. У результаті студенти не можуть писати академічні тексти через такі когнітивні проблеми, як: невміння організувати та структурувати тексти згідно з нормами та вимогами; відсутність навичок аналізу інформації та виокремлення ключової інформації. Зі свого боку, лінгвістичні проблеми пов'язані з невмінням використовувати лексичні, граматичні та синтаксичні засоби, які забезпечують зв'язність тексту; з невмінням обрати лексичні одиниці відповідно до жанру та контексту академічного тексту (Хоружий, 2012).

Ефективна письмова комунікація в академічному середовищі передбачає здатність створювати різні жанри письмових робіт на основі сформованих професійних навичок письма, критичного мислення, самостійності та (само)рефлексії (Селігей, 2016). До жанрів академічного письма належать есе, реферати, анотації, інформаційні презентації та наукові статті. Метою навчання академічного письма є розвиток необхідних навичок письма відповідно до міжнародних конвенцій та формування незалежно мислячих дослідників, які є активними учасниками глобального академічного дискурсу (Хоружий, 2012).

Академічне письмо стимулює рефлексію здобувачів освіти над їх професійною діяльністю. Ця особливість академічного письма є важливим чинником його значущості як предмета з міждисциплінарними характеристиками. Процес формування навичок академічного письма передбачає обговорення низки питань, зокрема: лексико-граматичних і стилістичних особливостей академічного тексту (знання загальнонаукової та вузькоспеціальної термінології, спеціальної лексики, що використовується для текстотворення, оцінювання, визначення ставлення особи до предмета, який розглядається); жанрових різновидів академічної письмової комунікації з особливою увагою до анотування та реферування; основних вимог до написання анотацій, видів, обов'язкових компонентів анотацій та опис вимог до написання анотацій.

Для розвитку навичок академічної грамотності здобувачі вищої освіти виконують низку підготовчих завдань під час читання академічних текстів, наприклад, анотацій, наукових статей, авторефератів дисертацій, оглядів літератури, заявок на отримання грантів тощо, які спрямовані на передання та перетворення знань у науковій та навчальній комунікації. Принципову роль у цьому відіграє правильна організація ІОС у закладі вищої освіти, яка надає доступ до відповідних матеріалів (Хоружий, 2012). Під час читання академічних текстів здобувачі аналізують мовні (лексико-граматичні, стилістичні, структурно-композиційні) особливості та стилістичні помилки конкретного наукового матеріалу. Студентам слід запропонувати слідкувати за прикладами академічного письма, аналізувати принципи, що його структурують, та включати їх у свою власну систему письма.

Процес навчання академічного письма можна розділити на три основні етапи: планування, реалізація та контроль. Перший етап присвячений плануванню академічного дискурсу, де відбувається визначення мети тексту, цільової аудиторії,

реалізація змісту та його структурування. Другий етап – реалізація, коли висловлювання оформлюється відповідно до плану попереднього етапу. Структурування письма відбувається з використанням встановленої структури академічної роботи (вступ, методи, результати, дискусія), що виступає як фундамент для організації змісту власного письмового тексту. Завершальний етап присвячений роботі з написаним текстом, що включає перевірку, виправлення тексту з можливим поверненням до попередніх етапів (Хоружий, 2012). Важливою особливістю є можливість перевірити відповідність результатів початковим намірам і розробленому плану. Багаторазове читання та редагування тексту призначене для того, щоб остаточний текст був повним, точним, логічним, об'єктивним і лінгвістично правильним.

Слід зазначити, що на кожному етапі реалізуються певні навички та вміння здобувачів вищої освіти. Процес написання не лінійний, а ітеративний, коли текст переглядається і редагується багато разів. Під час аналізу академічного тексту виокремлюються такі лексико-граматичні особливості мови, характерні для академічної письмової комунікації, як: абстрактно-узагальненість (використання мовних одиниць абстрактного та узагальненого значення, абстрактної лексики, в тому числі термінологічної); безособовість (вживання пасивних, безособових і неозначено-особових конструкцій, а також складносурядних і складнопідрядних речень, у яких переважають іменники, прикметники та безособові форми дієслова); підкреслена логічність (використання сполучникових речень, причинно-наслідкових сполучників, вступних слів та зворотів, поділ висловлювання на логічні частини, абзаци); термінологічність (добір і вживання спеціальних термінів і слів/словосполучень, що позначають наукові або технічні поняття); точність (вживання термінів, обмеження синонімічних замінів, вживання вступних конструкцій у функції уточнення, використання в тексті бібліографічних посилань); об'єктивність (використання знаків, формул та засобів наочності (схем, графіків, діаграм, малюнків, таблиць тощо).

Для розвитку навичок академічного письма здобувачам вищої освіти пропонуються науководослідницькі тексти з подальшими завданнями на основі прочитаного матеріалу. Для формування вміння поділу тексту на смислові частини, виокремлення головної думки в кожній частині та вміння розвитку думки в тексті пропонуються такі вправи: Визначте головну думку та підкресліть її; Підкресліть тематичні речення в кожному абзаци;

Визначте головне речення, допоміжні речення та заключне речення в наступних абзацах; Визначте заключне речення, яке підсумовує основну думку в тексті; Зробіть висновок на основі інформації, викладеної в абзаці.

Ці вправи допомагають розвинути у студентів нефілологічних спеціальностей навички подання структурованих та академічно коректних письмових повідомлень з погляду синтаксичної побудови речень, організації абзаців і формулювання вступної, основної та заключної частин. Під час роботи над вправами вдосконалюються навички формулювання думок, засвоюються шаблони та правила оформлення наукових текстів відповідно до загальноприйнятих у світовій науковій спільноті стандартів. Послідовність академічної грамотності здобувачів вищої освіти можна виразити як рівень дослідницької роботи та рівень творчої дослідницької роботи (Селігей, 2016). Вправи розроблені таким чином, щоб сприяти поступовому формуванню навичок академічної письмової комунікації і таким чином, щоб досягти рівня творчої дослідницької роботи. Процес розвитку навичок академічного письма охоплює написання анотації зі стислим викладом прочитаного (Тітов, 2014). Це пов'язано з тим, що анотація є обов'язковою вимогою для наукових публікацій.

Здобувачі вищої освіти мають вивчати особливості жанру академічного письма, знати конкретні методи підготовки та написання анотації, вчитися визначати мовні елементи, що забезпечують структурну організацію та цілісність письмового повідомлення. У процесі навчання написання анотації студенти розглядають її основні характеристики: стислість, змістовність, компактність і структурованість (Хоружий, 2012). На прикладі текстів анотацій здобувачі вищої освіти вивчають структуру анотації, аналізують лексичні засоби, які використовуються як ключові слова під час її написання.

Робота зі студентами нефілологічних спеціальностей передбачає високий ступінь самостійної роботи під час навчання академічного письма, а також збільшення частки завдань, що передбачають самооцінку та самоконтроль. Здобувачам про-

понується спочатку самим оцінити власну роботу, а потім у парній роботі оцінити текст партнера, далі порівняти отримані результати та відредагувати знайдені помилки. Взаємна перевірка і багаторазова самостійна повторна перевірка створених текстів сприяють розвитку у здобувачів умінь організовувати текст так, щоб хід думок автора був зрозумілий читачеві (Селігей, 2016). Неодноразове редагування тексту сприятиме розвитку гнучкості володіння мовними засобами. Під час редагування письмового тексту в здобувачів також формуються навички та вміння (само)оцінювання і (само)рефлексії. Ці вміння є підґрунтям формування ціннісного ставлення до письмової комунікації.

Контроль сформованості письмової наукової комунікації здійснюється як безпосередньо на аудиторних заняттях, так і за результатами участі студентів у науково-практичних конференціях з поданням своїх матеріалів до збірників конференцій (наукові статті, тези доповідей, анотації). Письмові роботи мають відповідати вимогам, характерним для академічної письмової комунікації: лаконічності, логічній послідовності, чіткості, структурній пов'язаності окремих частин тексту.

Висновки. Сьогодні академічне письмо у закладах вищої освіти є одним із найважливіших елементів наукової діяльності здобувачів вищої освіти, які беруть участь у науковій комунікації. Метою навчання академічного письма студентів нефілологічних спеціальностей є, насамперед, розвиток і вдосконалення мовних навичок у сфері наукової комунікації та формування умінь працювати з науковими текстами різних жанрів, з акцентом на анотацію. Лексика та приклади типового синтаксису на основі академічних текстів слугують основою для створення власних наукових текстів. Процес академічного письма включає вправи на розвиток умінь структурувати тексти та вдосконалення лексичних і граматичних навичок.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці вправ для вдосконалення навичок академічного письма у студентів нефілологічних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Бойченко М. Гідність, цілісність і успішність: академічні та громадянські чесноти. *Філософська думка*. Київ, 2014. № 5. С. 110–122.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/law/show/1556-18-%2Fp_rint1389941572785572

4. Козолуп М. С. Міждисциплінарний підхід до формування академічної комунікативної компетенції у студентів природничих спеціальностей в університетах США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород, 2014. Вип. 30. С. 60–63.

5. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

6. Суховірський О. Використання засобів мережі інтернет в процесі пошуку інформації для студентських наукових досліджень з педагогіки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини*. Умань, 2011. № 3. С. 131–135.

7. Тітов С. В. Інформаційно-освітнє середовище навчального закладу: розвиток засобів і способів комунікаційної й інформаційної взаємодії. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 43. С. 144–150.

8. Харитонова О. І., Ульянова Г. О. Поняття й особливості академічного плагиату. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 146–153.

9. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2012. 320 с.

REFERENCES

1. Akademichna dobrochesnist: problemy dotrymannya ta priorytety poshyrennia sered molodykh vchenykh [Academic Integrity: Compliance Issues and Dissemination Priorities Among Young Scientists]. Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].

2. Boichenko, M. (2014). Hidnist, tsilnist i uspishnist: akademichni ta hromadianski chesnoty [Dignity, integrity and success: academic and civic virtues]. *Filosofska dumka* [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” vid 01.07.2014 № 1556-VII [Law of Ukraine “On Higher Education” dated July 1, 2014 No. 1556-VII]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1389941572785572> [in Ukrainian].

4. Kozolup, M. S. (2014). Mizhdystyplinarnyi pidkhid do formuvannya akademichnoi komunikatyvnoi kompetentsii u studentiv pryrodnychykh spetsialnostei v universytetakh SSHA [An interdisciplinary approach to the formation of academic communicative competence in students of natural sciences at US universities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya “Pedagogika, sotsialna robota” – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series “Pedagogy, social work”*, 30, 60–63 [in Ukrainian].

5. Selihei, P. (2016) Svitlo i tini naukovoho styliu [Light and shadows of scientific style]. K.: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia” [in Ukrainian].

6. Sukhovirskyi, O. (2011). Vykorystannya zasobiv merezhi internet v protsesi poshuku informatsii dlia studentskykh naukovykh doslidzhen z pedahohiky [Use of Internet tools in the process of searching for information for student scientific research in pedagogy]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: zb. nauk. pr. Umanskoho derzh. ped. un-tu imeni Pavla Tychyny – Problems of modern teacher training: coll. of science Ave. Umansky State. ped. Pavlo Tychyna University*, 3, 131–135 [in Ukrainian].

7. Titov, S. V. (2014). Informatsiino-osvitnie seredovyshe navchalnoho zakladu: rozvytok zasobiv i sposobiv komunikatsiinoi y informatsiinoi vzaiemodii [Information and educational environment of an educational institution: development of means and methods of communication and information interaction]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, 43, 144–150 [in Ukrainian].

8. Kharytonova, O. I., Ulianova, H. O. (2014). Poniattia y osoblyvosti akademichnoho plahiatu [Concepts and peculiarities of academic plagiarism]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu “Odeska yurydychna akademiia” – Scientific works of the National University “Odesa Law Academy”*, 14, 146–153 [in Ukrainian].

9. Khoruzhyi, H. F. (2012). Akademichna kultura: tsinnosti ta pryntsyipy vyshchoi osvity [Academic culture: values and principles of higher education]. Ternopil: Navchalna knyha. Bohdan [in Ukrainian].